

Professionele taalvaardigheid op achttien jaar

Rita Rymenans, Gino Leroy & Frans Daems

Welke verwachtingen of eisen in verband met de schrijf- en leesvaardigheid van afgestudeerden van het secundair onderwijs leven er in het bedrijfsleven? Op die vraag hebben we al eerder in Vonk een antwoord trachten te formuleren.¹ In dit artikel pikken we de draad weer op en proberen we te achterhalen of de feitelijke lees- en schrijfvaardigheid van leerlingen uit het zesde jaar secundair onderwijs aan die eisen uit het bedrijfsleven voldoet.

Even in herinnering brengen: om de eerste vraag te kunnen beantwoorden hebben we in de provincie Antwerpen een enquête-onderzoek uitgevoerd (zie Daems, Rymenans & Leroy

1990; Rymenans & Leroy 1989 a/b). De vragenlijsten zijn verspreid onder jonge afgestudeerden van het secundair onderwijs in hun hoedanigheid van werknemer in een administratieve baan, en onder hun werkgevers. Als resultaat hiervan verkregen we top 10-en van taken die de jonge werknemers frequent moeten uitvoeren enerzijds, en taken waarbij ze een tekort ervaren tijdens het uitvoeren ervan anderzijds (dat zijn belangrijke taken die ze naar eigen zeggen onvoldoende beheersen). Voor die beide categoriën van taken is de behoefte om ze goed te kunnen uitvoeren immers het grootst.

In een volgende fase hebben we in heel Vlaanderen een peilingsonderzoek georganiseerd bij leerlingen uit het zesde jaar secundair onderwijs. We hebben m.a.w. getracht een antwoord te formuleren op de tweede vraag: hoe is het gesteld met de **professionele taalvaardigheid** van achttienjarigen? En daarmee bedoelen we meer precies de taalvaardigheid die vereist is in

een administratieve baan, dat is een baan waarin lezen en schrijven een substantieel onderdeel uitmaken van het werk (b.v. bediende, secretaresse, klerk).

Een dag in Toyland

De volgende stap bestond in het ontwikkelen van taalproeven op basis van die top 10-en van behoeften. We hebben ze in een thematisch en lineair geordend toetsboekje gegoten. De toetsen hebben betrekking op taaltaken die zich voordoen op een bepaalde dag in de fictieve speelgoedfirma *Toyland*. De leerling moet zich inbeelden dat hij daar werkt als administratief bediende op de klantendienst. Op een bijgevoegd organogram kan hij zijn plaats in de firma aflezen. Tijdens een eerste proefafname was gebleken dat de leerlingen de anonimiteit van de toetsen moeilijk konden verenigen met het gebruiken van hun eigen naam als afzender van een brief bij voorbeeld. Sommigen waren dan bijzonder creatief in het verzinnen van fictieve persoonskenmerken, die dan weer moeilijk evalueerbaar ble-

ken door het sterk uiteenlopende karakter ervan. Daarom hebben we vooraan in het toetsboekje personalia toegevoegd: de leerling moet zich inleven in een fictief personage (*Chris Verbeeck*) en krijgt als datum *dinsdag 27 september 1990* opgegeven.

Het voordeel van een thematische opzet is dat de leerlingen zich kunnen inleven in een rol, en dat de toetsen de realiteit benaderen, waardoor ze plezieriger zijn om te maken. Maar er zijn ook nadelen aan verbonden. Het zou kunnen dat bepaalde leerlingen een zekere affiniteit hebben met het thema, terwijl het anderen helemaal niet aantrekt, of zelfs afstoot. Dat zou hun prestaties positief of negatief kunnen beïnvloeden. Een speelgoedfirma leek ons echter voldoende neutraal om geen al te extreme reacties bij de leerlingen los te maken.

Het nadeel van het lineaire karakter is dat de volgorde waarin de toetsen gemaakt worden, steeds voor alle leerlingen dezelfde is. Het zou dus kunnen dat zich bij de laatste taken vermoeidheidsverschijnselen voordoen: de leerlingen worden moe, of ze zijn de taken beu.

Het toetsboekje² bevat de volgende vier taken:

1. Een uitnodiging opstellen (P1)

Er zijn problemen met de skateboards 'Zoom-2' van de firma Toyland. Jef Stevens, de rechtstreekse chef van Chris Verbeeck, geeft hem/haar een geluidsopname van een gesprek hierover tussen hemzelf en Mark Janssens, verantwoordelijke van de afdeling Interne Communicatie. (De leerlingen krijgen hiervan een uitgeschreven tekstversie.) Hij vraagt aan Chris Verbeeck om een uitnodiging op te stellen voor een vergadering die zal plaatsvinden op 30 september.

2. Een voorstel formuleren (P2)

Toyland is een internationaal bedrijf met dochterondernemingen in Nederland, Frankrijk, Luxemburg en West-Duitsland. Op 13 en 14 november vindt in Antwerpen de jaarlijkse tweedaagse planningsvergadering plaats van 31 afgevaardigden uit alle vestigingen van Toyland. Chris Verbeeck verzamelt informatie over drie Antwerpse hotels die in aanmerking komen voor de gasten (de hotels zijn beschreven in de toetsopgave), en formuleert een schriftelijk voorstel aan Jan Daems, de directeur van Toyland. De vergelijking van de hotels voegt hij/zij in een overzichtelijke tabel aan de brief toe.

3. Manuele informatiebronnen raadplegen; eenvoudige formulieren invullen (P3)

Op Toyland geldt het systeem van de glijdende arbeidstijd (GLAR), wat ruwweg betekent dat de werknemers binnen een vooropgesteld tijdsinterval het werk kunnen aanvangen en beëindigen wanneer hun dat het best uitkomt. Ze moeten wel elke dag prikken bij het aankomen, voor en na de lunchpauze, en bij het weggaan.

Rond de GLAR draait de volgende leestaak: de leerlingen krijgen een reëel bestaand vademecum voor de GLAR en moeten hierover vijf vragen beantwoorden. Deze handleiding bevat een trefwoordenregister dat hen naar het juiste artikel op de juiste pagina verwijst. In één geval moeten de leerlingen ook een correctieformulier invullen, dat is een vrij eenvoudig formulier waarmee de personeelsdienst op de hoogte wordt gebracht van correcties die moeten worden aangebracht op de door de prikklok geregistreerde gegevens.

4. Korte notities schrijven (P4)

Chris Verbeeck gaat voor veertien dagen met vakantie. Zijn/haar collega Nelleke

komt terug na tien dagen ziekteverlof. Zij zal een aantal taken van Chris overnemen. Wat dringend moet gebeuren, is het versturen van de uitnodigingen voor de vergadering (zie taak P1). Mark Janssens moet die nog ondertekenen, en daarna moeten ze naar de leden van de stuurgroep-ZOOM 2 opgestuurd worden. Chris laat een korte mededeling (een memo) achter voor Nelleke.

Een greep uit Vlaanderen

De bedoeling van dit peilingsonderzoek is een uitspraak te doen over de lees- en schrijfvaardigheid van alle zesdejaars SO in Vlaanderen die het Nederlands als moedertaal hebben. Maar omdat het in dit deelonderzoek alleen om professionele taalvaardigheid gaat, concentreren we ons op een deelverzameling daarvan. Onze *populatie* bestaat dan uit zesdejaars waarvan de kans het grootst is dat ze na het secundair onderwijs rechtstreeks overstappen naar een administratieve baan. En dan denken we meer bepaald aan leerlingen uit de volgende studierichtingen: Economische (ASO), Moderne Talen (ASO/TSO), Secretariaat-Talen (TSO), Boekhouden-Informatica (TSO), Bedrijfseconomische Informatica (TSO), Handel en Administratie (TSO), Toerisme (TSO), Onthaal (TSO), en Kantoor (BSO).

Uit die deelverzameling hebben we een *aselecte steekproef* getrokken waarvoor geldt dat elke leerling van de populatie even veel kans maakt om in onze steekproef terecht te komen. Op die manier kunnen we onze resultaten met een zekere graad van nauwkeurigheid generaliseren naar de volledige populatie.

Organisatorisch was de afname van de

toetsen in 40 scholen het maximum haalbare. Volgens de steekproeftheorie betekent dit dat we konden volstaan met vier leerlingen per school, wat een steekproefgrootte van 160 leerlingen zou betekenen. In de praktijk echter liep het wat anders (een aantal scholen weigerde mee te werken) en hebben we het aantal leerlingen per school moeten optrekken om ongeveer dezelfde mate van nauwkeurigheid te behouden. Dat betekende wel een daling van het aantal te bezoeken scholen, maar een vrij grote stijging van het aantal te beoordelen lees- en schrijfprodukten. Concreet hebben we de toetsen afgenomen in 31 scholen (verspreid over heel Vlaanderen) bij 8 leerlingen per school. Het toetsboekje is dus in het totaal gemaakt door 248 leerlingen: 115 uit het ASO, 95 uit het TSO en 38 uit het BSO.

Wikken en wegen

Nadat alle toetsen afgenomen waren, moesten ze beoordeeld worden. Voor de leestaak ging dat vrij eenvoudig aan de hand van een gedetailleerd scoringsvoorschrift waarin alle mogelijke goede en foute antwoorden naast elkaar waren gezet. De beoordeling van de schrijfprodukten verliep wat omslachtiger, omdat we zes verschillende criteria in aanmerking hebben genomen: globale kwaliteit, structuur, stijl, inhoud, briefconventies, en taalfouten.

Voor de eerste drie criteria hebben we globale beoordelingsvoorschriften met ankers gebruikt. In de voorschriften is kort uiteengezet wat onder het criterium verstaan dient te worden. Als anker is een voorbeeldbrief bijgevoegd die de waarde 50 op een beoordelingsschaal van 0 tot 100 krijgt. De schrijfprodukten van de leerlingen moe-

ten door de beoordelaar telkens vergeleken worden met het anker. Die waarde 50 wijst helemaal niet op een norm; de beoordelaar spreekt zich helemaal niet uit over het al dan niet geslaagd zijn van de leerling, maar situeert hem alleen op een schaal. Je zou de schaal kunnen vergelijken met een snelheidsmeter in een auto, die gaat van 0 tot 100. De normsnelheid wordt niet door de schaal bepaald, maar is ook een extern gegeven.

Om een uitspraak te kunnen doen over de **globale kwaliteit** van de schrijfprodukten moet de beoordelaar verschillende relevante kenmerken in zijn oordeel betrekken, namelijk inhoud, structuur en stijl, maar ook spelling, interpunctie, grammatica en briefconventies. Het is niet de bedoeling dat het globale kwaliteitsoordeel door één beoordelingsdimensie bepaald wordt.

Het oordeel over de **structuur** van de schrijfprodukten wordt gevormd aan de hand van de volgende vragen: is er sprake van een visuele indeling in alinea's en zo ja, stemt deze formele structuur dan overeen met de inhoudelijke structuur? worden de informatie-elementen op een overzichtelijke manier gerangschikt? is de lay-out overzichtelijk?

Bij de beoordeling van het aspect **stijl** gaat het louter en alleen om de gepastheid van de taaluiting gegeven een bepaalde context (het schrijfdoel, het publiek, de voorafgaande tekst), en niet om de grammaticaliteit of de correctheid van de taaluiting. De gepastheid betreft zowel de toon, als de woordkeuze en de zinsbouw.

Voor de beoordeling van inhoud, taalfouten en briefconventies hebben we gewerkt met scoringsvoorschriften waarin vrij gedetailleerd is aangegeven hoe de fouten geteld moeten worden. Bij de **inhoud** wordt gelet op de inhoudselementen die aanwezig moeten zijn opdat de communicatie zou

slagen. De formele **briefconventies** die we in aanmerking hebben genomen, zijn: plaats en datum, geadresseerde, betreft, aanhef, afsluiting, ondertekening, afzender. Zowel de formulering als de positie van die elementen is afzonderlijk gescoord, evenals de volledige opmaak van de brief. Tenslotte zijn ook de **taalfouten** opgespoord: fouten tegen spelling, werkwoordspelling, grammatica, idioom, register³, en interpunctie.

Elk schrijfprodukt is dus op verschillende aspecten beoordeeld en per aspect ook door verschillende beoordelaars. Aan de beoordeling hebben naast de projectmedewerkers ook leraren uit het secundair onderwijs vrijwillig en onbezoldigd meegewerkt.

Goed bevonden?

Het is best leuk om te weten dat leerlingen uit het zesde jaar van het secundair onderwijs gemiddeld 0,77 fouten tegen de werkwoordspelling per honderd zinnen maken in een uitnodigingsbrief, maar dat cijfer op zich zegt nog niets over de acceptabiliteit. We moeten ook uitmaken of we 0,77 fouten tegen de werkwoordspelling te veel of acceptabel vinden. Als we dat te veel vinden, dan zouden we bijvoorbeeld kunnen concluderen dat er verbeteringen in het spellingonderwijs nodig zijn.

Er doet zich nog een probleem voor. Diezelfde leerlingen maken per honderd zinnen gemiddeld 23,19 fouten tegen grammatica en idioom. Nu is de vraag niet alleen of we dat te veel of acceptabel vinden, maar ook of de norm voor beide soorten van fouten dezelfde kan zijn.

De scores op zich zijn dus duidelijk niet voldoende informatief. We moeten de cijfers ook nog evalueren, en dus hebben we een interpretatiekader met bijbehorende nor-

men nodig om de cijfers tegen af te zetten. We zijn vertrokken van een analyse van alle opdrachten en hebben een aantal criteria vastgelegd die we relevant achten. Op basis van die criteria hebben we de feitelijke leerlingprestaties in kaart gebracht (cfr. Van den Bergh & Kuhlemeier 1989 en 1990).

de andere kant zullen ze misschien ook wel wat meer leerlingen tot de goede schrijvers rekenen.

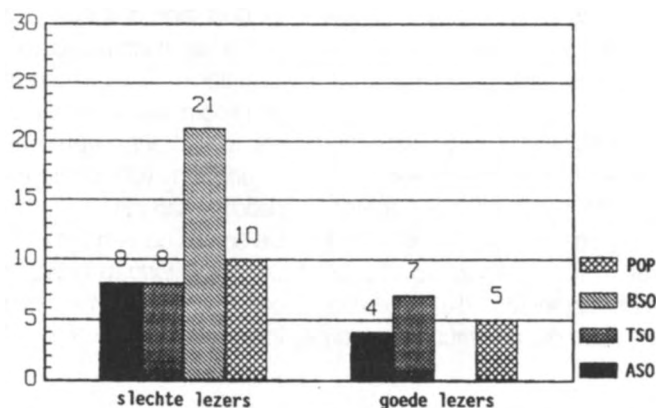
Goede en slechte lezers

Uiteindelijk - en dat geldt voor elke wijze van normstelling - is het categoriseren van leerlingen noodzakelijkerwijze een hachelijke onderneming. Wanneer is een leerling een goede schrijver, wanneer een middelmatige en wanneer een slechte? Vooral het bepalen van de uitersten, en met name van de ondergrens van acceptabele prestaties, vereist van de onderzoekers grote behoedzaamheid. Daarom wordt in peilingsonderzoek de categorie 'middelmatige' presteerders zo groot mogelijk gehouden. Leerlingen die het etiket 'slechte' schrijver of lezer krijgen, presteren dan ook bijzonder zwak, en wie het stempel 'goede' schrijver of lezer krijgen, zijn dan ook werkelijk goed. Om een idee te geven van de bedoelde prestaties hebben we bij wijze van illustratie een paar leerlingprodukten opgenomen. We maken ons sterk dat leerkrachten veel striktere eisen stellen aan de schrijfprodukten van hun leerlingen, en dat een normstelling door leerkrachten dan ook veel meer slechte schrijvers zou opleveren. Van

Het toetsboekje bevat slechts één leestaak die uiteenvalt in twee deelopdrachten, nl. manuele informatiebronnen raadplegen en eenvoudige formulieren invullen (P3). Voor beide deelopdrachten afzonderlijk hebben we grenzen bepaald voor slechte en goede leesprestaties, en vervolgens hebben we de resultaten hiervan met elkaar in verband gebracht. We willen er vooraf nog eens nadrukkelijk op wijzen dat de adjectieven 'slecht' en 'goed' een licht understatement zijn, en eigenlijk staan voor (bijna) alles fout of (bijna) alles correct.

Op basis van onze criteria kunnen we 25 leesprestaties (10%) *slecht* noemen. Ze zijn als volgt over de drie afdelingen gespreid: 9 in ASO (8%), 8 in TSO (8%) en 8 in BSO (21% of een vijfde). Aan de andere kant van de schaal hebben we 12 *goede* leesprestaties (5%) gevonden. Ze zijn geleverd door 5 ASO-ers (4%) en 7 TSO-ers (7%). Geen enkele leerling uit het BSO kan tot de goede lezers worden gerekend.

Figuur 1: percentage goede en slechte lezers

Het is in één oogopslag duidelijk (figuur 1) dat er meer slechte dan goede leesprestaties zijn geleverd. Voor de volledige populatie ligt het aantal slechte lezers twee maal zo hoog als het aantal goede (10% tegenover 5%), en die verhouding geldt eveneens voor het ASO (8% tegenover 4%). In het TSO is het aantal goede en slechte leesprestaties nagenoeg identiek. Opvallend is ook dat het aantal slechte lezers in het TSO naar verhouding even groot is als in het ASO (8%) en dat het aantal goede lezers bijna twee maal zo groot is in vergelijking tot het ASO (7% tegenover 4%). De leerlingen uit het BSO scoren bijzonder slecht. Geen enkele BSO-er heeft een goede leesprestatie geleverd en maar liefst een vijfde van hen (21%) heeft slecht gepresteerd.

Goede en slechte schrijvers

Het lijkt ons voor de normstelling aangewezen om met de *inhoud* van de brieven te werken, want er moeten een minimum aantal inhoudselementen aanwezig zijn opdat de communicatie zou slagen. Bovendien gaat het hier om professionele taalvaardigheid, d.w.z. taalvaardigheid die vereist is in een administratieve baan. Vandaar dat we het eveneens belangrijk vinden dat de formele *briefconventies* gerespecteerd worden. En tenslotte hebben we ook het criterium *taalfouten* in overweging genomen, en daaronder rekenen we spelfouten, fouten tegen de spelling van de werkwoorden, grammaticale en idiomatische fouten. Met de overige foutencategorieën (registerfouten en interpunctiefouten) houden we geen rekening omdat ze aan minder eenduidige regels gebonden zijn.

Per taak formuleren we een aantal criteria waaraan de schrijfproducten minimaal moe-

ten voldoen. Wie deze minimumnormen niet haalt, levert dus een *slechte schrijfprestatie*. Ter illustratie voegen we voor de uitnodigingsbrief (P1) een leerlingproduct toe.

Er zijn in totaal 17 slechte schrijfprestaties geleverd door 17 verschillende leerlingen: 1 bij de uitnodigingsbrief en 16 bij de voorstelbrief. Interessant om te weten is dat voor die 16 slechte schrijfprestaties niet de brieven, maar de tabellen verantwoordelijk zijn. Als we alleen rekening houden met het eerste deel van het criterium in verband met de brief, dan vinden we geen enkele slechte schrijfprestatie.

Om de *goede schrijfprestaties* op het spoor te komen, zijn we op dezelfde manier te werk gegaan. Per opdracht hebben we een aantal criteria geformuleerd waaraan de schrijfproducten o.i. moeten voldoen om 'goed' te zijn. Om een idee te geven van de bedoelde prestaties, hebben we een 'goede' voorstelbrief en een 'goede' memo opgenomen.

Er zijn voor de drie opdrachten in het totaal 15 goede schrijfprestaties geleverd door 15 verschillende leerlingen: 1 bij de voorstelbrief en 14 bij de memo. Bij de voorstelbrief plaatsen we opnieuw een kanttekening, omdat het een dubbele opdracht betreft. Als we alleen rekening houden met het eerste deel van het criterium, dan vinden we 5 goede brieven. Focussen we daarentegen alleen op het tweede deel van het criterium, dan treffen we maar liefst 63 goede tabellen aan. Omdat we ervan overtuigd zijn dat de schrijfprestatie in zijn geheel pas het predikaat 'goed' verdient als de brief en de tabel goed zijn, hebben we beide delen van het criterium gehandhaafd. Resultaat: er is slechts 1 leerling die een goede brief met een goede tabel heeft geschreven.

Een 'slechte' uitnodigingsbrief

TOYLAND BVBA

Groeninghelaan 341
2018 Antwerpen
tel. (03)820.20.70.

27 september 1990

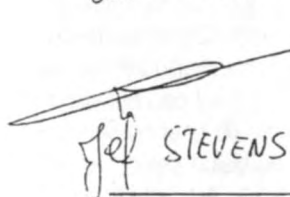
Geachte,

Zoals u weet zijn er wat problemen met
de skateboards van de firma.

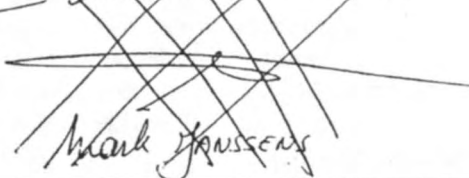
Daarom willen wij zo snel mogelijk een
vergadering. Die zal zijn op 30 september
1990 om 9.00 uur.

Wij hopen dat u de vergadering zal
bijwonen!

directeur

Jef STEVENS

~~Interne Communicatie~~

~~~~
~~Mark JANSSENS~~

H.R. Antwerpen 288.822

BTW.REG. 100.049
Telex 33646
Fax (03)820.22.48.

B.B.L. 322-1806631-23
G.B. 224-1163161-03
K.B. 409-6000022-71
P.R. 000-0015969-12

Een 'goede' voorstelbrief

TOYLAND BVBA

Groeninghelaan 341
2018 Antwerpen
tel. (03)820.20.70.

27 september 1990

Betreft: hereditaire planningvergadering op 13 en 14 november.

Geachte Heer Deems,

Op 13 en 14 november vindt onze jaarlijkse plannings-
vergadering met onze dochterondernemingen plaats.

Dit jaar zijn wij het gastland voor de 31 afgevaardigden
uit de andere vestigingen.

Bij voegd vindt u de informatie over 3 hotels
die in aanmerking komen.

Mijn voorkeur gaat uit naar "Bastion" omwille
van zijn ruime parkeergelegenheid, nabijheid tot de
baan en de omgeving.

Over andere informatie kan u mijn bijgevoegd
schema raadplegen.

Staat het u duidelijk?

Chris Verbeed

Chris Verbeed
administratief medewerker

Bijlage: schema

H.R. Antwerpen 288.822

BTW.REG. 100.049
Telex 33646
Fax (03)820.22.48.

B.B.L. 322-1806631-23
G.B. 224-1163161-03
K.B. 409-6000022-71
P.R. 000-0015969-12

Bijlage

Vergelijking hotels i.v.m. planninge geding 13-14/11

	ligging	accommodatie	# mannen en vrouwen	bijzonderheden
BASTION	ligt aan de rand van de stad op ongeveer 5 km v/d autosnelweg. - geen verkeers- problemen - ruime parkeer- ruimte bij het hotel	accommodatie gratis vanaf 20 personen video, airco, baden oliefopgeborste te huur tegen 2000,-	4 + 10% korting op consumptie	precies aantal deelnemers op dag zelf naar te delen.
CONDOR	ligt in het stads- centrum, vanaf de snelweg ongeveer 1/2 uur ruime parkeer- gelegenheid in omgeving van parkeer- ruimte	van twee accommodaties 4000,- gebruikt apparatuur is gratis	6 + nor- male tarief	aantal deelnemers met 24 uur op voorhand gevest zijn
HET WITTE HUIS	ligt ongeveer 15-20 minuten van de snelweg - geen files - klein par- keerterrein	accommodatie gratis met meer dan 20 personen, heeft apparatuur te huur tegen 3000,-	3 + geen tarief	aantal deelnemers dag voor gevest zijn.

TOYLAND

DATUM 27 september 1990

TER ATTENTIE VAN NELLEKE

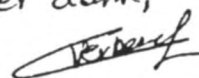
VANWEGE Chris VERBEECK

MEDEDELING Ik ben met vakantie.

De uitnodigingen voor de vergadering van 30 september over de problemen met de skateboards moeten dringend versuimd worden.

Mark Janssens moet die nog ondertekenen. Stuur de uitnodigingen daarna naar de leden van de stuurgroep 2001/2.

Met dank,

Chris VERBEECK

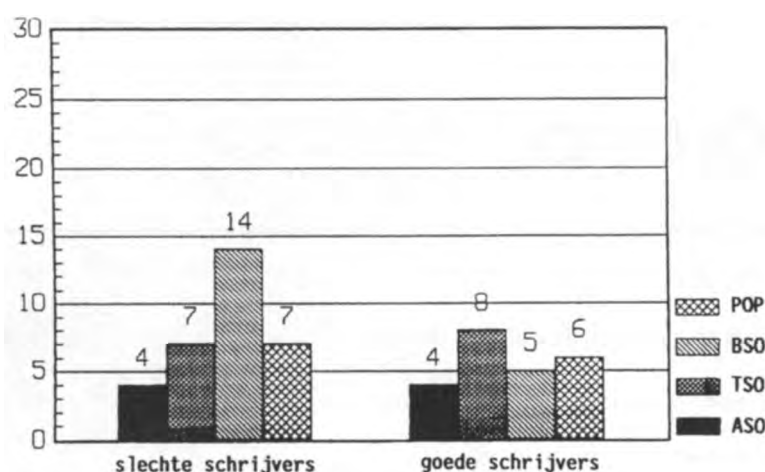

MET DE GROETEN VAN DE KLANTENDIENST

GROENINGHELAAN 341 2018 ANTWERPEN

TELEFOON (03) 820.29.79.

Figuur 2: percentage slechte en goede schrijvers

Bekijken we in figuur 2 de verhouding goed/slecht per groep afzonderlijk, dan valt op dat er in de volledige populatie ongeveer evenveel goede als slechte schrijvers zijn (resp. 6% en 7%). Die conclusie geldt eveneens voor het ASO (allebei 4%) en voor het TSO (resp. 8% en 7%). In het BSO daarentegen ligt het aantal slechte schrijvers bijna drie maal zo hoog als het aantal goede (14% tegenover 5%).

Frappant is ook dat ASO samen met BSO het kleinste percentage goede schrijvers telt. TSO daarentegen heeft er naar verhouding twee maal zoveel. We denken dat dit te maken kan hebben met het feit dat er in de door ons geselecteerde afdelingen voor het TSO meer beroepsvoorbereidend gewerkt wordt. Wat het aantal slechte schrijvers betreft, stellen we vast dat er in het BSO relatief gezien twee maal zoveel zijn als in het TSO en meer dan drie maal zo veel als in het ASO.

Voor het geheel van de populatie hebben we dus ongeveer 6% goede en 7% slechte schrijvers. Dat zijn op het eerste gezicht geen grote aantallen. Toch moeten we ons daarbij realiseren dat de goede prestaties voornamelijk te danken zijn aan de minst

publiekgerichte schrijftaak, de memo; voor de meer publiekgerichte schrijftaken (uitnodigings- en voorstelbrief) zijn er bijna geen goede prestaties.

Per deel van het geheel

Een heel andere manier van onderzoeken van de taalvaardigheid bestaat erin de scores van de leerlingen voor verschillende deelvaardigheden te beoordelen. Omdat schrijfprodukten zich daar veel beter toelenen dan leesprodukten, beperken we ons tot een bespreking van schrijfdeelvaardigheden. Enerzijds zijn dat meer algemene taalvaardigheden: inhoud, stijl, structuur en (brief)conventies. Anderzijds hebben we de schrijfvaardigheid in de meer enge zin: spelling, werkwoordspelling, grammatica en idioom, register, en interpunctie.

In tabel 1 hebben we de gemiddelde score van de populatie opgenomen voor de algemene taalvaardigheden en het gemiddeld aantal fouten voor de technische taalvaardigheden. Voor spelling is dat aantal fouten uitgedrukt per 100 woorden, en voor de overige foutencategorieën per 100 zinnen.

In tabel 2 geven we een beeld van het percentage leerlingen dat een score behaalt die naar onze overtuiging als onacceptabel moet worden bestempeld.

Ook hier geldt dat andere beoordelaars de cesuur tussen acceptabel en onacceptabel elders zouden kunnen leggen.

Tabel 1: gemiddelde prestaties voor de uitnodiging (P1), het voorstel (P2) en de memo (P4)

	P1	P2	P4
<u>Algemene</u>			
structuur	43,54/100	37,67/100	-
stijl	42,53/100	37,40/100	-
inhoud	4,23/7	5,54/8	2,73/3
briefconventies	8,97/17	10,87/19	2,54/3
<u>Technische</u>			
spelling	1,92	0,87	2,82
werkwoordspelling	0,77	1,48	1,07
grammatica/idioom	23,19	25,54	27,77
register	8,44	6,38	19,12
interpunctie	19,82	13,19	44,25

Tabel 2: percentage leerlingen dat onder de norm scoort voor de uitnodiging (P1), het voorstel (P2) en de memo (P4)

	Norm	P1	P2	P4
<u>Algemene</u>				
structuur	<30	8,1%	26,0%	-
stijl	<30	10,1%	21,1%	-
inhoud	<1/2	30,9%	8,1%	3,6%
briefconventies	<1/2	43,3%	35,1%	6,1%
<u>Technische</u>				
spelling	>1 f.	62,0%	18,9%	64,2%
werkwoordspelling	>5 f.	8,5%	14,5%	4,9%
grammatica/idioom	>30 f.	28,1%	30,6%	43,8%
register	>10 f.	29,9%	26,9%	53,4%
interpunctie	>20 f.	45,6%	25,0%	79,3%

We bekijken eerst de meer algemene vaardigheden inhoud, stijl, structuur, en briefconventies. Stijl en structuur zijn beoordeeld aan de hand van ankers die zich op schaalpunt 50 bevonden. Al bij al wordt hier voor structuur en stijl redelijk gescoord. Inhoudelijk gaat het niet zo goed met de uitnodigingsbrief, die nochtans een gemiddelde inhoudscore van 4,23 op 7 krijgt. Bijna een derde van de leerlingen (30,9%) vermeldt minder dan de helft van de essentiële inhoudselementen. De briefconventies worden door resp. 43,3% (P1) en 35,1% (P2) van de leerlingen voor minder dan de helft gerespecteerd.

Voor de schrijfvaardigheden in engere zin kijken we naar vaardigheden van meer technische aard. Ook hier valt ons op dat de aantallen leerlingen die onder de door ons gehanteerde drempel scores, hoog zijn. De gemiddelde prestaties van 1,92; 0,87 en 2,82 spellingfouten per 100 woorden lijken op het eerste gezicht nog mee te vallen. Toch moeten we ons realiseren dat deze gemiddelden neerkomen op ongeveer 1 tot 3 spellingfouten per 10 of 11 regels getypte tekst. Bovendien zien we dat 62% (P1) en 64,2% (P4) meer dan 1 spellingfout per 100 woorden maken.

De beheersing van de werkwoordspelling lijkt op het eerste gezicht niet zo slecht met gemiddelden van 0,77; 1,48 en 1,07 werkwoordfouten per 100 zinnen. Dit stermt niet overeen met wat de leek doorgaans denkt over de beheersing van de werkwoordspelling. We moeten ons echter realiseren dat dit een soort van fouten is die bij een lezer redelijk sterk kan opvallen. Als iemand ongeveer 20 zinnen per bladzijde schrijft, dan betekent dat nog altijd 1 tot 2 werkwoordfouten per 5 pagina's. Er is echter een niet onbelangrijk percentage leerlingen, resp. 8,5% (P1) en 14,5% (P2) dat meer dan 5 fouten tegen de werkwoordspelling maakt per 100 zinnen. In

de memo, wat het meest informele van de drie tekstgenres is, zijn er daarentegen slechts 4,9% leerlingen met een hogere foutenscore in de werkwoordspelling.

De beoordelaars hebben de grammaticale en de idiomatische fouten afzonderlijk geturfd. Omdat het voor hen vaak niet eenvoudig was om grammaticale en idiomatische fouten van elkaar te onderscheiden, hebben we ze samengeteld voor de rapportering. Hier lijken de scores niet schitterend. De score bedraagt gemiddeld 23,19 (P1), 25,54 (P2) en 27,77 (P4) fouten per 100 zinnen. Als we de norm plaatsen bij 30 fouten per 100 zinnen, d.w.z. ten hoogste ongeveer 6 fouten per bladzijde getypte tekst, dan zitten resp. 28,1%, 30,6% en 43,8% van de leerlingen, d.w.z. tussen bijna een derde en twee vijfde, onder de norm.

Wat het register betreft, lijken de scores niet beter.

Met de interpunctie zit het helemaal niet goed. Het gemiddelde aantal fouten lijkt hoog: resp. 19,82 (P1), 13,19 (P2) en 44,25 (P4) fouten per 100 zinnen. Als we de cesuur hier bij 20 plaatsen (d.w.z. minder dan 5 interpunctiefouten per getypte pagina), dan halen iets minder dan de helft van de leerlingen (45,6%) voor P1 en vier vijfde van de leerlingen (79,3%) voor P4 de norm niet.

De prestaties voor het tekstgenre memo wijken op onderdelen opvallend af van de andere tekstgenres. Als er hier op een aantal deelvaardigheden minder goed gescoord wordt, lijkt dat minder dramatisch omdat een memootje met een veel grotere tolerantie voor fouten bekeken kan worden.

Uit dit alles kunnen we niet anders dan concluderen dat er geen reden is om te juichen over de professionele taalvaardigheid van de achttienjarigen, tenminste wanneer we die taalvaardigheid evalueren in termen van hun prestaties op deelvaardigheden. De

gemiddelde scores zijn redelijk tot zwak. Maar bovenal zijn er belangrijke aantallen achttienjarigen die op deelvaardigheden duidelijk onder de maat scoren. En dat geldt zowel voor leerlingen uit het ASO, als uit het TSO en het BSO.

Daarnaast valt het ook op dat er een paar deelvaardigheden zijn waarop leerlingen uit het TSO en/of het BSO gemiddeld beter scoren dan leerlingen uit het ASO, als we de derde schrijftaak (de memo P4) even buiten beschouwing laten. Dat geldt o.m. voor de structuur, de briefconventies en de registerfouten in P1 en P2. Het is verleidelijk om dit op rekening te brengen van het (vermoedelijke) feit dat het taalonderwijs meer beroepsgericht is in de richtingen TSO en BSO waaruit onze steekproef is getrokken. Voorbereiding op kantoorwerk zit inderdaad niet expliciet in het curriculum van het ASO. Toch kan dat niet verklaren waarom bij voorbeeld de BSO-leerlingen het beste gemiddelde behalen inzake werkwoordspelling in de uitnodigingsbrief.

Professionele taalvaardigheid op achttien jaar

Voor wie na het secundair onderwijs meteen gaat werken, zijn een goede lees- en schrijfvaardigheid van groot belang, tenminste wanneer men in een administratieve baan terecht komt, d.w.z. een baan waarin lezen en schrijven een substantieel onderdeel van het werk uitmaken. Bij onze steekproefopzet hebben we ons gericht op leerlingen van wie het aannemelijk is dat zij in zo'n baan terecht kunnen komen. Daarom hebben we de lees- en schrijftaken afgenomen van leerlingen uit richtingen in ASO, TSO en BSO die zich specifiek daarop richten.

Uit de eerste fase van ons onderzoek is

gebleken dat zowel de jonge werknemers als hun werkgevers in hun perceptie de tekorten vooral situeren bij schrijftaken en nauwelijks of niet bij leestaken. Die perceptie blijkt echter niet correct als we kijken naar de percentages goede en slechte lezers en schrijvers. Voor de populatie vinden we 7% slechte en 6% goede schrijvers, tegenover 10% slechte en 5% goede lezers.

Het aantal extreem slechte schrijvers (7%) is ongeveer even groot als het aantal extreem goede schrijvers (6%). Daar moeten we wel bij bedenken dat goede schrijfprestaties vooral te danken zijn aan een weinig publiek-gerichte schrijftaak (een memo).

Voor het geheel van de populatie vormen de goede leesprestaties (5%) maar de helft van de zwakke leesprestaties (10%). Bij het ASO treffen we dezelfde verhouding aan (4% en 8%) en bij het TSO zijn ze in evenwicht (7% en 8%). Maar bij het BSO vinden we 0% goede tegenover 21% zwakke leesprestaties.

We willen er nog op wijzen dat onze percentages van zwakke schrijvers en lezers vermoedelijk nog geflatteerd zijn. Doordat we werken met veilige criteria om extreme prestaties te kunnen aanwijzen, omvat de middengroep een zeer groot aantal leerlingen. Vermoedelijk omvat die middengroep echter nog een redelijk grote onderkant waarvan de lees- of schrijfprestaties niet minimaal zijn, maar beslist wel onvoldoende om te lezen en te schrijven op het niveau dat in een administratieve baan wenselijk is.

Op dit laatste wijst ook de analyse van de prestaties in termen van deelvaardigheden. Bij die analyse is niet gekeken naar de prestaties op een schrijftaak in haar geheel, maar wel naar de prestaties van de populatie op elk onderdeel.

Op deelvaardigheden (structuur, stijl, inhoud, briefconventies, spelling, werk-

woordspelling, grammatica en idioom, register, en interpunctie) zijn de gemiddelde scores redelijk tot zwak. Daarnaast valt wel op dat er een paar deelvaardigheden zijn waarop leerlingen uit het TSO en/of BSO gemiddeld beter scoren dan leerlingen uit het ASO, b.v. structuur, briefconventies en registerfouten in de publiekgerichte schrijftaken. We kunnen vermoeden dat dit op rekening te brengen is van het feit dat het taalonderwijs in de studierichtingen TSO en BSO meer beroepsgericht is.

Daar staat echter tegenover dat de aantallen leerlingen die onder de norm scoren voor de meeste deelvaardigheden aanzienlijk zijn: afhankelijk van de deelvaardigheid en de schrijftaak variëren de percentages tussen ruwweg 10% en 60%. Voor de taaltechnische vaardigheden (spelling, werkwoordspelling, grammatica en idioom, register, en interpunctie) presteert een aanzienlijke groep onder de norm. Daarmee wordt de intuïtieve indruk van het grote publiek ("ze kunnen niet schrijven") voor een deel bevestigd, al is die uitspraak in zijn oververalgemening natuurlijk niet juist.

Samenvattend moeten we stellen dat de lees- en schrijfvaardigheid met het oog op een administratieve baan niet schitterend genoemd kunnen worden.⁴ Er zijn veel te weinig goede en te veel zwakke lees- en schrijfprestaties. Toch waren bij dit deel van het onderzoek leerlingen betrokken uit studierichtingen van waaruit men meteen in een administratieve baan tewerk gesteld kan worden.

Rita Rymenans, Gino Leroy & Frans Daems
UIA, departement Didactiek en Critiek
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk

Noten

1. Aan de Universiteit Antwerpen (UIA) hebben we van 1988 tot 1990 in opdracht van de Minister van Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap een FCFO-onderzoeksproject uitgevoerd naar 'de kwaliteit van het moedertaalonderwijs'.

We hebben in het totaal drie verschillende onderzoeksdomeinen onderscheiden. Naast de professionele taalvaardigheid (vereist in een administratieve baan) die in dit artikel ter sprake komt, hebben we ook onderzocht hoe het gesteld is met de functionele taalvaardigheid (vereist in de maatschappij als zodanig, buiten werk of studie) en de studietaalvaardigheid (vereist voor hogere studie) van leerlingen uit het zesde jaar SO.

2. Wie interesse heeft voor het toetsboekje (met bijbehorend documentatiemateriaal) kan een gratis exemplaar aanvragen bij de projectsecretaresse Gemma Timmermans, UIA (DIKR), Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk, tel. 03/820.29.79. Ook de eindrapporten kunnen tegen betaling verkregen worden op hetzelfde adres.

3. Onder registerfouten verstaan we formuleringen die grammatisch en idiomatisch in orde zijn, maar die vloeken met de taalgebruikssituatie, d.w.z. die te informeel of te formeel zijn.

4. Het is verleidelijk een verklaring te zoeken in het aanbod: de bestede tijd, de gehanteerde didactiek, de gevolgde curricula, de schoolboeken, de leerkrachten. Waar de verklaring te vinden is kunnen we helaas niet zeggen, omdat we het aanbod niet hebben kunnen onderzoeken. Daarmee willen we meteen ook onderstrepen dat peilingsonderzoek pas ten volle kan renderen wanneer de uitkomsten in relatie kunnen worden gebracht met het aanbod.

Bibliografie

Bergh, H. van den & H. Kuhlemeier: Periodiek peilingsonderzoek in het voortgezet onderwijs en eindtermen voor de basisvorming. In: **Spiegel** 7/3 (1989), p. 31-56.

Bergh, H. van den & H. Kuhlemeier: De haalbaarheid van eindtermen Nederlands voor de basisvorming. In: **Pedagogische Studiën** 67/1 (1990), p.1-15.

Daems, Fr., R. Rymenans & G. Leroy: **Taalvaardigheid van afgestudeerden van het secundair onderwijs: wat vindt 'men' ervan?** Interimrapport 1 (+ bijlagen). Wilrijk: UIA, 1990.

Leroy, G., R. Rymenans & Fr. Daems: **Geletterdheid op achttien jaar. Peiling naar de lees- en schrijfvaardigheid bij het einde van het secundair onderwijs** (5 delen: 1. technische verantwoording; 2. functionele taalvaardigheid; 3. studie-taalvaardigheid; 4. professionele taalvaardigheid; 5. attitudes tegenover lezen en schrijven). Wilrijk: UIA, 1991.

Rymenans, R. & G. Leroy: Taalbehoeften van jongeren, tijdens het werk, de studie of in het dagelijks leven. In: **Vonk** 19/2 (november 1989), p. 16-23.

Rymenans, R. & G. Leroy: Behoeften aan taalvaardigheid van jongeren in een administratieve baan. In: **Ad Rem**, 3/6 (december 1989), p. 61-64.

TUSSENDOR

Taal en bedrijf

*De Provinciale Hogeschool voor Vertalers en Tolken (PHVT) in Gent organiseert in samenwerking met de Belgische Vereniging voor Toegepaste Linguïstiek (BVTL) een colloquium rond **Taal en bedrijf**. Het vindt plaats van 20 tot en met 22 november 1992.*

Het colloquium wil ingaan op de behoeften in verband met talige communicatie in bedrijven, en onderzoeken hoe aan die behoeften wordt en kan worden tegemoetgekomen.

Bijdragen over de volgende onderwerpen worden verwacht:

1. de behoefte aan talenkennis (moedertaal en vreemde taal) en taalvaardigheden in de bedrijfswereld;

2. de taaltraining in bedrijven;

3. vaktalen (LSP) en hun rol in bedrijven.

Wie een referaat wenst te houden, dient dat voor 15 november 1991 te melden aan het organiserend comité.

Inlichtingen:

PHVT, Colloquium Taal en Bedrijf, Brusselsepoortstraat 93, 9000 Gent, tel. 091/23.94.51.